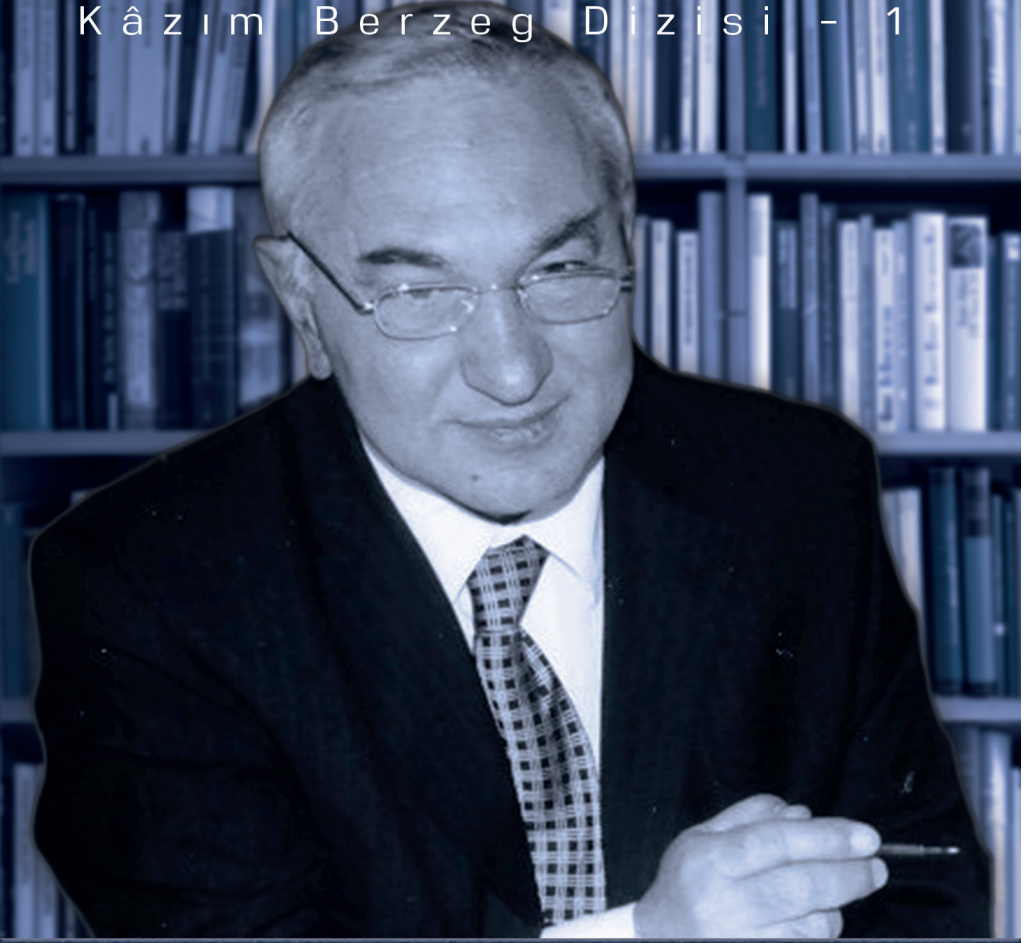

LiBeRtE
yayınları

Berzeg, Kâzım, *Liberalizm, Demokrasi Kapıkulu Gelenegi*, Ankara: Liberte Yayınları, 3. Baskı, Şubat 2019.

Kâzım Berzeg Dizisi - 1

Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği

Kâzım Berzeg

LiBeRtE

Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği

Kâzım Berzeg

Yayın Editörü: **Bekir Berat Özipek**

ISBN: 978-975-6877-22-7

Liberte Yayınları® / 44

Kâzım Berzeg Dizisi / 1

3. Baskı: Şubat 2019

© 2019, Liberte Yayınları®

Tüm hakları saklıdır. Tamamı veya herhangi bir parçası, hiçbir şekilde fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yayınevimiz bunu yapanlar ve buna teşebbüs edenler hakkında kanunî takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Yayın Koordinatörü: **Özlem Çağlar Yılmaz**

İç Tasarım: **Emre Turku**

Kapak Tasarımı: **Mesut Koçak**

Baskı: **Tarcan Matbaası**

Adres: İvedik Cad. Mercan 2 Plaza, No: 417, Yenimahalle, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LiBeRtE
yayıngrubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 16438

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Kâzım Berzeg

Fikir adamı, hukukçu ve yazar Kâzım Berzeg Türkiye'de liberalizmin anlaşılmasına ve bir fikir hareketi olarak şekillenmesine katkıda bulunan başlıca isimlerdendir.

1938'de Samsun'da Kuzey Kafkasya kökenli (Çerkez, İbıh) Berzeg ailesinin bir ferdi olarak dünyaya gelen Berzeg'in çocukluk yılları Samsun'da çiftçilik yapan ailesinin yanında geçmiştir.

1961'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitiren Berzeg, 1970-82 yılları arasında avukat, hukuk müşaviri ve baş hukuk müşaviri olarak kamu kesiminde çeşitli görevlerde bulunmuş, daha sonra da serbest avukatlık yapmaya başlamıştır. Hukukçu olarak Türkiye'deki kamulaştırma mağdurlarının davalarını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşıyan ve kazanan ilk avukat olma unvanı da ona aittir. Başörtüsü yasağı mağdurlarının davasını da aynı şekilde AIHM'e taşıyan odur.

1960'lı yıllardan itibaren çeşitli gazete ve dergilerde ülke ve dünya meselelerini klasik liberal perspektiften ele alan makaleler kaleme alan yazar, ısrarlı biçimde düşünce, ifade, din ve vicdan özgürlüğü ile piyasa ekonomisinin önemine işaret etmiştir. Liberalizmin yeterince bilinmediği, hatta kendisini liberal olarak tanımlamayan entelektüellere bile rahatlıkla liberal sıfatının yakıştırıldığı bir ülkede, liberalizmin felsefi ve entelektüel köklerinin aydınlatılması için çaba sarf etmiş ve bu düşünce geleneğinin Türkiye'de yeterince tanınmayan çok temel bir özelliğinin, bir insan hakları doktrini olma özelliğinin sürekli olarak altını çizmiştir.

1994 yılında Liberal Düşünce Topluluğu'nun (LDT) dernekleşmesi sürecinde kurucu üyeleri tarafından "kıdemli, istikrarlı bir liberal demokrat" olarak görülen ve kurucu başkan olması istenen Berzeg'in eserleri arasında, *Türk Tarımı ve Toprak Reformu* (1972), *Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği* (1994) ve *Liberalizm ve Türkiye* (1996) olan yazarın bu kitapların dışındaki makale, röportaj ve köşe yazılarıyla radyo ve TV programlarını da içeren diğer fikir ürünleri, herkesin çevrimiçi ulaşabileceği şekilde LDT tarafından yayına hazırlanmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Bekir Berat Özipek, Üçüncü Baskıyı Sunarken	11
Atilla Yayla, Takdim	19
Yazarın Notu, Liberal Çizgide "Erkenci Yazılar"	27
I. BÖLÜM: LIBERALİZM, İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ -GENEL YAKLAŞIMLAR-	40
Kavram Kargaşasının Yeni Hedefi: Liberalizm	41
Türkiye'de Liberal Hareketler	45
Tek Parti Dönemi Faşist miydi?	49
Demokrat Parti Faşizme Karşı Liberal Bir Hareketdir	52
Liberalizm, Milliyetçilik ve Dünyadaki Yeni Gelişmeler	55
İslamiyet ve Liberalizm	61
Liberal Felsefe Temelinde Gelişen Çağdaş Demokratik Siyasal Eğilimler	67

Çağdaş "İnsan Hakları" Kavramı Liberalizmin Ürünüdür	72
İnsan Hakları ve Kamulaştırma	75
Demokrasi	79
Vitrin Demokrasileri	83
Demokratik Devlet Daha Güçlüdür	87
"İç ve Dış Düşmanlar" Despotizmin Gıdasıdır	91
Demokrasinin Temel Gücü, Ferdîyetçi Liberal Felsefeye Bağlı "Yargı"dır	95
Avrupa'daki Liberal Demokrasi Kalesi: İsviçre	105
Anarşizm, Vahşi Kapitalizm, Jakobenizm, Bonapartizm Gibi Sapmaların Liberalizmle İlgisi Yoktur	111
Rus Sosyalizmi Kalkınmada Başarı Sağlayamadı	115
Sosyalist Üretim Kalitesizdir	120
Sosyalizmle Kalkınma Hayali İflas Etmiştir	124
Demokrasi ile Aşırı Devletçilik Bağdaşmaz	129
Demokraside Devletçilik	133

II. BÖLÜM: TÜRKİYE'NİN SİYASÎ, İKTİSADÎ VE HUKUKÎ MESELELERİNE LİBERAL YAKLAŞIMLAR

	138
Sağın Değil Liberal Sağın Birleşmesi	139
ANAP'taki Otokratik Eğilim	142
Gizli-Etkili Kuruluş ve Güçlerin Olduğu Yerde Demokrasi Yoktur	146
Türk Milleti Üçüncü Sınıf Bir Rejime Müstehak Değildir	150

Mülkiyet, Türkiye'de Ciddiye Alınmayan Bir İnsan Hakkıdır	154
Siyasî Sahayı Aşan Bir Danıştay Meselesi Vardır	159
İdari Yargı Meselesine Genel Bir Bakış	167
Anarşi ve Mahkemeler	176
Türk Ekonomisinin Çarpık Yapısı	180
Türkiye Gerçeklerinde Toprak Reformu	184
Toprak Reformu	190
Kürt Sorunu	196
Ekmeğimize Katkısı Olanları Unutmayalım	203

**III. BÖLÜM: TÜRKİYE'DEKİ BASKICI BÜROKRATİK
YÖNETİM GELENEĞİNE İLİŞKİN BİR DENEME:
ESKİ SINIF** **208**

Üçüncü Baskıyı Sunarken

SEVDİĞİNİZ İNSANLARIN VEFAT HABERİNİ ALMANIN hüznüne çoğu kez bir tamamlanmamışlık duygusu eşlik eder. Aslında ona söyleyecek daha çok sözünüz, konuşacağınız çok mevzu ve beraberce yapacağınız çok iş vardır. Ama artık bunu yapamayacağınızı bilirsiniz.

Türkiye'nin en değerli fikir insanlarından, Liberal Düşünce Topluluğu'nun ilk yönetim kurulu başkanı, büyüğümüz ve dostumuz Kâzım Berzeg'in vefatını haber almanın üzüntüsüne eşlik eden de bu tamamlanmamışlık duygusuydu.

Kâzım Bey'i ilk kez 1992 yılında, araştırma görevlisi olarak bulunduğum Hacettepe Üniversitesi'ne geldiğinde görmüştüm. Hocamız Atilla Yayla'nın yeni yayımlanmış olan *Liberalizm* adlı kitabını okumuş, liberalizm kavramının gerçek muhtevasını açık ve derli toplu biçimde ifade eden Türkçe yazılmış bir kitapla ilk kez karşılaşmış olmanın heyecanı ile, yazarıyla tanışmak istemişti. Atilla Hoca o gün odasında olmadığından dolayı onu ben karşılamış ve misafir ederek kendisiyle sohbet etmiştim.

Zarif bir insandı karşımdaki. Konuşurken kelimeleri çok dikkatli ve yerli yerinde kullanmaya özen gösteriyordu ve nezaketinin yapmacık değil kişiliğinin bir parçası olduğu belliydi. Kendisini "kıdemli ve istikrarlı bir liberal demokrat" olarak tanımlıyordu ve elinde *Türk Tarımı ve Toprak Reformu* adlı kitabıyla birlikte, yıllar içinde çeşitli gazetelerde yayımlanmış makalelerinden örnekler vardı. Ertesi gün Atilla Hoca'ya bıraktığı kitabı verdim ve olumlu izlenimlerimi aktardım. Atilla Hoca onu bürosunda ziyarete gitti ve kısa bir süre sonra *Liberal Düşünce Topluluğu*'na dönüşecek olan beraberlik böyle başladı.

"Erkenci Fikirler"

Kâzım Berzeg, 1938'de Samsun'da Kuzey Kafkasya kökenli (Çerkez, İbıh) Berzeg ailesinin bir ferdi olarak dünyaya geldi. Ailesi "demokrasi tarihimizin ana çizgisi" olarak tanımladığı "liberal sağ" gelenektendi. İkinci Meşrutiyet sonrası "liberallerin başbakan adayı" olduğu söylenen ve İttihatçıların "Babı Ali Baskını"nda öldürülen Harbiye Nazırı [Bakanı] Berzeg-Babuk Nazım Paşa ile aynı ailedendi. Babası İhsan Bey, Samsun'da Demokrat Parti'nin kuruluşunu gerçekleştiren ilk isimlerdendi. Ama dünya görüşü, onun için sadece bir aile mirası meselesi değildi. Kendisini yakından tanıyanların da kolaylıkla fark edebilecekleri gibi, kişiliği ile ideolojisi arasında bir uyum vardı. Siyasette durduğu yer, Türkiye'yi demokratikleştiren ana siyasî akım ve liberal değerlere kendi içinde bir damar olarak yer veren, sosyolojik olarak da *Çevre'ye* veya *Reaya'ya* dayanan liberal sağ oldu. Siyasetle aktif olarak ilgilenmeye 1967'den itibaren Adalet Partisi içinde başladı. 1983'de adaylığı millî Güvenlik Konseyi adli cunta yönetimi tarafından veto edildi.

Bu kitabı oluşturan ve 1960'lı yıllardan itibaren siyasî ve entelektüel yönüne dair bilgi veren yazılarında, Locke'çu formülasyonla "hayat, hürriyet ve mülkiyet" haklarına yönelik güçlü bir vurguyu, devletin araçsal niteliğini görmek mümkün. Bu yönüyle Kâzım Berzeg, içinden geçtiği otoriter, devletçi, kolektivist, milliyetçi, laikçi havasından etkilenmeden, yıllara yayılmış bir süreklilikle - kendisini tanımlarken kullandığı ifadelerle- "liberal çizgide erkenci yazılar" yazan "kıdemli, istikrarlı bir klasik liberal demokrat" olarak kalmayı başarmış bir entelektüel.

Türkiye'den Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) kamulaştırma mağdurlarının davalarını ilk taşıyan da o oldu; devletin başörtülü kadınlara yönelik resmi ayrımcılığının mağdurlarından üniversite öğrencisi Leyla Şahin'in davasını AİHM'e götüren de o.

Kâzım Berzeg'in ufku hiçbir zaman Türkiye ile sınırlı olmadı. *"Husumetsiz, gerilimsiz, kavgasız, harpsiz, yeryüzünün ve insan varlığının müştereken korunacağı, yeni bir dünya düzeni. Herkesin haddini bildiği, herkesin hakkını alabileceği bir yeni düzen"*e ilişkin idealini daima muhafaza etti. Bu idealin bir parçası olarak Türkiye'de yapılması gereken, ülkenin üstündeki ölü toprağını atıp, kendisini sınırlayan bağları çözüp, evrensel tecrübeyi izleyerek, birey haklarını, demokrasiyi ve ekonomik refahı tesis etmeye ilişkin bir yola girmesiydi. Dönemin sol ve sosyalist çevrelerinin Türkiye'yi çekmeye çalıştığı kolektivist devletçi çizgiye, jakoben laikliğe veya etnik homojenleştirme politikasına karşı ısrarla ve inatla özgürlüğü savunuyordu. En çok tekrarladığı ilkelerden biri, *"devlet bireyin diline, dinine, donuna [giysisine] karışmasın"*dı. Kürt meselesinde *"tek tip, homojen, üniform olmayan Türkiye'den korkmamıza gerek yok. Buna hakkımız da*

yok" derken de Kemalist laikliğin din ve vicdan özgürlüğünü ihlal eden uygulamalarını eleştirirken veya kamulaştırmanın "*büyük milli menfaatler*" adına "*yüzbinlerce insanın feda edilmesi zihniyetiyle yürütüldüğünü*" söylerken de aynı tutarlılığı yansıtıyordu.

Kitaptaki bazı fikirler, bugün okuyucuya normal gelebilir. Ama bu fikirlerin pek çoğu, ifade edildiği dönemde sıradışı, hatta sakıncalı sayılırdı ve bu bağlamda şimdi *artık* onların normal görülmesinde payı olan isimlerden biri de oydu. Sağın ve solun devletçi olduğu bir fikir ikliminde devletçiliği eleştiriyor, "*insanımız, otoriteye karşı, öylesine aciz, kamuoyumuz, basınımız öylesine duyarsız, öylesine devletçi ki, sesi çıkmıyor*" diyordu. "*İç ve dış düşmanlar despotizmin gıdasıdır*" tespiti, Türkiye'deki eksik demokrasiyi meşrulaştırmak için sığınılan resmi bir gerekçeyi, "*Gizli-etkili kuruluş ve güçlerin olduğu yerde demokrasi yoktur*" yazısı derin devleti hedef alıyordu. "*Devlet, elbette suç işleyeni yakalayıp cezalandırma yönünde tüm gücünü kullanacak*" diyordu; ama "*bunu, hukuk düzeni içinde, (varsa) kontrgerilla, provokatör kullanmadan, 'yargısız infaz' gibi, hukuk dışı, gayrimeşru yollara sapsmadan gerçekleştirecek...*"

"Kapıkulu Sınıfı"na karşı "Reaya"

Berzeg'in liberalizmi, tarihten ve sosyolojiden, ülkedeki egemenlik ilişkilerinden, dezavantajlı kesimlere mensup bireylerin hak mücadelelerinden kopuk soyut bir özgürlük savunusu değil. Aksine, geçmişten günümüze tarihi, ekonomik, sosyolojik, kültürel ve siyasî bir ayrışmanın varlığını somutlaştıran bir okumaya dayanıyor. Türkiye'deki siyasî ayrışmayı "merkez-çevre" ayırımına dayalı olarak açıklayan Şerif Mardin'in, "devletçi-seçkinci kesime karşı gelenekçi-liberal kesim" ayrımıyla açıklayan

Emre Kongar'ın veya "Batıcı-laik kesime karşı Doğucu-İslamcı kesimin mücadelesi" üzerine oturtan İdris Küçükömer'in modelleriyle benzer biçimde, aynı ayrışmayı o da "Kapıkulu-Reaya" ayırımına dayanarak açıklıyor. Bu modellerle bazı bakımlardan örtüşen ama esas olarak onlardan farklılaşan bu modeli, kitabın son bölümündeki "Türkiye'deki Baskıcı - Bürokratik Yönetim Geleneğine İlişkin Bir Deneme: Eski Sınıf" başlıklı denemede bulabilirsiniz. Kâzım Berzeg'in en özgün çalışmalarından olan bu deneme, Türkiye'deki siyasî ayrışmanın tarihî ve sosyolojik arkaplanına ışık tutuyor ve Türkiye siyasetini di-kotomik modeller çerçevesine ele alanların mutlaka okuması gereken özgün bir analizi ifade ediyor.

Bu analizde liberalizm, devleti temsil eden oligarşik zümrenin Kapıkulu Sınıfı'nda görünürlük kazanan bürokratik tahakkümüne karşı özgürlüğü savunmanın ve yapısal adaletsizliğe karşı "Reaya"nın hukukunu korumaya ilişkin bir ahlâkî duruşun ideolojisi olarak belirginleşiyor. "*Liberal partiler, Osmanlı'dan miras kalan kapıkulu-reaya zıtlaşmasını insiyaki [içgüdüsel] olarak bugün de sürdüren bürokrat-aydın elitistlerin daima en büyük hasmı olmuşlardır*" diyor Berzeg. Bu tespit, onun siyasetteki genel duruşu hakkında da bilgi veriyor.

Sadece fikir meselesi değil

Liberal perspektiften ufuk açıcı fikirlerini derli toplu biçimde bir arada bulabileceğiniz ilk kitabı bu Kâzım Berzeg'in. Ama daha iyi tanımanız için ona ait kişisel bir notla bitirmek anlamlı olabilir.

Samsun'da Altınkaya Barajı yapıldığında yüzden fazla çiftçi ailesinin tarlası kamulaştırılmıştı. Ancak kamulaştırma bedelleri düşük tutulmuş, o düşük bedelin de DSİ tarafından taksitle

ödenmesine karar verilmişti. İyi kötü kendisini geçindirebilen insanlar, bir sabah devlet yüzünden gözlerini yeni güne yoksul açmışlardı. Devletin verdiği para, geçimlerini karşılamaya yetmiyordu. Yargıya başvurdular ve yargı şaşkırtıcı olmayan bir şekilde devleti haklı buldu. Mağduriyetleri telafi edilemez görünüyordu. Kâzım Berzeg 100'den fazla çiftçi ailesi adına davaları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) taşıdı. Ancak davalar AİHM'de kazanılmaya başlandığında, müvekkili olduğu hemşerilerinden biri hastalanmıştı. Sahip olduğu toprakla geçinip giderken devlet eliyle muhtaç hale getirilmek ona ağır gelmiş ve yatağa düşmüştü. Ta ki bir gün onun da davayı kazandığı ve tazminatının ödendiği müjdesi gelinceye kadar. Aslında hukuki süreç onun açısından henüz sonuçlanmamıştı. Hemşerisinin durumunu bildiği ve ona onurunu kırmadan yardım etmek istediği için, daha dava bitmeden, "davayı kazandık, bu da tazminatın" diyerek ona ödeme yapan avukatı Kâzım Bey'den başkası değildi.

Bu kitabın hikayesi

Bu kitabı yeniden yayına hazırlarken 26 yıl öncesine, ilk baskı için Kâzım Bey'le birlikte kalınca dosyalar içinden yazılarını seçip, kitap için tasnif ettiğimiz zamanlara gittim yeniden. Bazıları gazetelerden kesilmiş, bazıları uzun zaman vazgeçemediği daktilosuyla yazılmış çok sayıda makale, köşe yazısı ve denemesi arasından seçtiğimiz yazılardan oluştu *Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği*. Bu kitabı oluşturan yazılar, her biri ayrı ayrı ufuk açıcı olmasının yanında, yazıldığı dönemin egemen söylemine kapılmayan bir entelektüelin doğru bildiklerini ısrarla ve inatla dile getirme çabasını da yansıtıyor.

Yalnız ve inatçı bir entelektüelin onlarca yıllık birikiminden damıtılmış fikirleri yansıtan bu eser, felsefi ve fikri bakımdan kendisini zenginleştirmek ve liberal düşünce geleneğini daha iyi anlamak isteyen herkes için okunmaya değer bir nitelik taşıyor.

Güzel bir insandı Kâzım Bey; güzel bir iz bıraktı bu dünyada. Tanıyanlar açısından özlemi devam edecek. Muhtemelen başta sözünü ettiğim "tamamlanmamışlık duygusu" da. Ama fikirlerine kulak vermek isteyenler için kapısı hâlâ açık. Elinizdeki kitap ve yayına hazırladığımız diğer çalışmalarıyla, hayata ve siyasete dair ufuk açan analiz ve tecrübelerini bizimle paylaşmaya devam ediyor.

Bekir Berat Özişek

İstanbul, 2019

Takdim

TÜRKİYE'DE SON ZAMANLARDA BİR DEĞİŞİMCİLİK RÜZGARı esmektedir. Bu rüzgâr sadece "değişimci" olduğunu söyleyenlerin konumunu değil, aynı zamanda "değişim"e karşı olan ve her türlü değişimden rahatsızlık duyanların da konumunu belirleyen ana faktörlerden biri olmaktadır. O kadar ki, zaman zaman, klasik "sağ"- "sol", "devrimci"- "muhafazakâr" karşıtlığının artık anlamını kaybettiği ve yerini "değişime taraftar olanlar"- "değişime karşı olanlar" ayırımına bıraktığı öne sürülmektedir.

Bu güncel kutuplaşma çerçevesinde adeta yeni bir siyasî -sosyal görüş yelpazesi oluşmakta, eskiden birbirinin iflah olmaz hasımı olduğu zannedilen kişi ve fikirler aynı çizgide buluşmakta, keza, aynı şekilde, önceleri kol-kola olduğu bilinen fikir ve kişiler de ölümcül biçimde karşı karşıya gelmektedir.

Gerçekten, memleketimizde, özellikle eski Cumhurbaşkanı merhum Turgut Özal döneminde hem iktisadî hem sosyal yapıda son derece önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu

değişikliklerin çoğunun müspet olmasının yarattığı bir şartlandırma sonucu olsa gerek, değişikliğin her zaman ve her durumda iyi bir şey olacağı şeklinde bir kanaat oluşmuş gibidir. Bu kanaate katılmak mümkün değildir. Değişim, kendi başına bir değer değildir. Teorik olarak değişimin iyiye veya kötüye doğru olması mümkündür ve bunu belirleyecek şey, bizim değişime bakıştaki ölçülerimizdir. Sözün gelişi, Türkiye'deki cılız piyasa ekonomisini iyice budamak ve devletçi ekonominin boyutlarını genişletmek de bir değişimdir, ama herhalde, en azından belirli kimse ve kesimler için, olumlu bir değişim değildir. Daha başka bazı kesimler için ise harika bir ilerlemedir.

Değişimle ilgili bir diğer nokta, olumlu addettiğimiz değişimin mahiyetinin, boyutlarının, istikametinin, dinamiklerinin araçlarının ve amaçlarının bilinmesidir. Her değişim bir noktadan çıkıp başka bir noktaya ulaşma amacına yönelikse, ki öyledir, o zaman neden mevcut noktayı terk etmemiz ve niçin hedef noktaya ulaşmamız gerektiğini, en azından kendi kendimize açıklamalıyız. Daha sonra aynı çerçevede boyutlar, araçlar vb. konularla ilgili diğer soruların cevaplarını araştırmalıyız. Bütün bu yapılması gerekenler alt alta yazıldığında görülecektir ki, değişimin temelinde son derece güçlü bir fikrî birikimin yatması ve olumlu istikamette değişimin gerçekleştirilebilmesi için beşerî hayatın her alanında, iktisatta, siyasette vd., bu fikrî birikimin yansımalarının olması gerekmektedir. Bu olgu bize sanıyorum hem Özal dönemi değişimlerinin neden yeterince geniş ve başarılı olamadığını hem de neden Özal'ın ölümüyle değişim sürecinin durakladığını ve yer yer geriye gi-dişler olduğunu açıklamaktadır.

Fikirdaşım Kâzım Berzeg'in ikinci kitabı, *Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği*, Türkiye'de değişimin hem istikame-

ti hakkında son derece yararlı fikirler ihtiva etmekte, hem de olumlu istikamette değişimin gerçekten var ve kalıcı olabilmesi için teşkil edilmesi gereken fikrî yapının ağırlıklı temel taşlarından biri fonksiyonunu görmek üzere belirlemektedir. Yazarın kendisinin de belirttiği üzere, önceden planlanmış bir kitabın parçaları hüviyetinde olmayan ve yaklaşık 30 yıllık bir zaman dilimine yayılan kitap güçlü bir bütünlük taşımakta ve ufuk açıcı bilgi ve yorumlar ihtiva etmektedir.

Muhterem Kâzım Berzeg'in kendi çizgisinin ne olduğunu, herhalde, kitabın başlığı anlatmaktadır. Kendisini "liberal -demokrat" sıfatıyla adlandıran yazarın kitapta ele aldığı her konuya bakışı, hatta, ondan da önce, bizzat konuların seçimi, liberal bir yazarla fikir yolculuğuna çıkacağımızı açıkça göstermektedir. Müellifin seçtiği konular ve bu konuların her birine getirdiği yorumlar hakikaten çok ilgi çekici ve fevkalâde yararlıdır. Lâkin, bazı konulardaki gözlem ve tespitleri özellikle dikkat çekicidir. Bunların bazılarını kısaca değinmek istiyoruz.

Sayın Berzeg, insan hakları konusuna, genelde insan haklarının sahipliğini üstlenmiş gibi görünen kuruluş ve çevrelerin, bilerek veya bilmeyerek, ihmal ettiği bir boyut eklemektedir. Bu, bir insan hakkı olarak mülkiyet hakkıdır. Mülkiyet bir hak mıdır? Diğer haklarla ilişkisi nedir? Diğer insan hakları üzerinde de kısa fakat çarpıcı açıklamalar ve vurgular yapan Berzeg'in yorumlarını okuduktan sonra, insanın kendi kendisine "bu ülkede gerçekten özel mülkiyet hakkı var mı? sorusunu yöneltmemesi imkânsızdır. Bununla bağlantılı bir diğer husus, Türkiye'deki toplam mülkiyetin yaklaşık dörtte üçünün devlet mülkiyeti olmasıdır. Yazar, bu olgunun iktisadi ve sosyal hayata nasıl olumsuz yansımalarının olduğunu pek güzel ortaya koymaktadır.

Müellifin dikkatimizi çektiği bir diğer önemli nokta, yargı gücünün sağlıklı bir liberal-demokrasinin işleyişindeki vazgeçilmez yeridir. Tatbikatçı bir hukukçu olan Berzeg de, bu konuda, burada kullandığından çok daha fazla bilgi olduğu malûm olmakla beraber, yazılarında kullandıkları da mevcut hukuk sisteminin çıkmazlarına dikkat çekmeye yetmektedir. Sayın Berzeg'in açıklık getirdiği bir diğer husus, liberalizmin mahiyeti ve liberalizm ile demokrasi arasındaki ilişkilerdir. Berzeg, açık üslubuyla, liberalizmin hem ne olduğunu anlatmakta, hem de neden onun faşizm, bonapartizm vb. akımlarla bağdaşmadığını açıklamaktadır. Israrla liberalizmsiz bir demokrasi olamayacağını, millî bir demokrasiden veya halk demokrasisinden söz edilemeyeceğini, demokratik devletin bazılarının sandığı gibi zayıf bir devlet olmayıp, aksine en güçlü devlet tipi olduğunu, hem iktisadî ve siyasal çerçevede hem de millî savunma fonksiyonları bağlamında vurgulamaktadır.

Sayın Kâzım Berzeg'in yaklaşık yarım asırlık fikrî yolculuğunun ürünü olan bu kitaptaki yazıların diğer bir özelliği ise, dünyanın nereye doğru gittiğini ve bugün geldiği yeri on yıllar öncesinden görüp, Türkiye'nin izlemesi gereken rotayı daha o günlerden işaret etmiş olmasıdır. O günlerin egemen sol fikir ortamında bu yazılar hak ettiği ilgiyi görmemiş olsa da, geçerliliğini bugün de koruyan fikir ve uyarılarıyla, birer tarihî belge olarak bizlere ışık tutmaya devam etmektedir. Mesela onun 15 Mart 1964 tarihli *Forum* dergisindeki şu öngörülerini gerçekleştirmiş, Türkiye'nin yapması gerekenlere ilişkin önerileri ise artık çok sayıda insanın dile getirdiği ortak bir politika önerisi haline gelmiştir. Müellif, o günlerde tartışılmakta olan toprak reformu ile Avrupa ve Türkiye konusunu yaklaşık kırk yıl öncesinden şöyle değerlendiriyordu:

"... dünyanın günden güne birbirine yaklaştığı, milletlerarası münasebetlerin milletlerin iç işlerini daha çok etkilediği, 'devlet hakimiyeti' kavramının klasik manasından çok uzaklaştığı bir devreyi yaşıyoruz. Zamanın akışı bizi bu yoldan çok daha ilerilere götürecektir gibi. Yirmi yıl önce ırkçılığın kana buladığı Avrupa'da artık tek bir Avrupa Devleti projesinden bahsediliyor. Ekonomik rekabet endişesi Müşterek Pazar'ı yarattı (...) Bu duruma göre toprak reformunun esaslarını, diğer Müşterek Pazar ülkelerinin ekonomik, sosyal ve siyasî yapılarına uymak zorunda olan bir Türkiye için hazırlamalıyız (...) Bu arada, demokratik prensiplere ve hukuk devleti ilkelerine bağlılık, reform metodunun temeli olmalıdır."

Ortak Pazar projesi ile devlet hakimiyeti arasında ilişki kuran ve devlet hakimiyetine ilişkin klasik anlayışı artık sürdürmeyeceğimizi vurgulayan, tek bir Avrupa Devleti idealini ve Avrupa'nın "ortak tarım politikası"nın mevcut olmadığı bir dönemde zımnen böyle bir pazarın kurulacağını önceden gören, dahası bu politikanın niteliğini de daha o günden kestirebilen müellifin yazıları o günlerde gereği gibi değerlendirilebilmiş olsaydı, bugün ülkemiz aynı tartışmaları ondan yıllarca geriden izlemek zorunda kalmazdı.

Bu takdim yazısının giriş mevzuunu teşkil eden değişim konusunda, bu satırların yazarı da, Sayın Berzeg'le, Türkiye'nin ihtiyacının "liberal devrim" olduğu konusunda birleşmektedir. Ne olduğu ve niye istendiği pek bilinmeyen bir "demokratikleşme"nin dillerde sakız edildiği şu günlerde bu noktanın bilhassa ve altı çizilerek tekrar edilmesi gerekmektedir. Türkiye değişmelidir, ama bu değişim daha liberalleşme istikametinde bir değişim olmalıdır. Bunun anlamı, Türkiye'nin daha işlek ve ileri bir demokrasiye, tam manasıyla uygulanan insan haklarına, engelsiz serbest piyasa ekonomisine, gerçek

bir hukuk devletine, sınırsız bir fikir özgürlüğüne kavuşmasını talep etmektir. Bu bakımdan değişimden söz edenlere Sayın Berzeg'in kitabı adeta bir kılavuz kitap vasfıyla yön vericidir.

Yazarın yukarıda kısaca bahsedilen fikirlerinin, bugün herkes, en azından bu konulara ilgi duyan kimseler tarafından, bilinen fikirler olduğu ve Berzeg'in yazılarının bundan dolayı pek de önemli olmadığı iddia edilebilir. Biz bu görüşe katılmamakla kalmayıp, kitapta ifade edilen fikirlerin sadece kendi içerikleri bakımından değil, kağıda dökülüp yayınlandıkları zaman açısından da çok önemli ve manidar olduğu kanaatindeyiz. Yaklaşık otuz yıl öncesinden başlayarak, bu görüşlerin, en kötü şartlar altında dahi, cesaretle ve ısrarla ifade edilişi, yazarın hem entellektüel cesaretini göstermekte, hem de güçlü sağduyusunu sergilemektedir. Gerçekten, bugünün Türkiye'sinde serbest piyasa ekonomisini savunmak ve "liberalim" demek hem entelektüel hem siyasi açıdan nispeten kolaydır ama, aynı şeyi 1970'lerde yapmak herhalde pek kolay değildi. O yüzden sayın Berzeg'in yazıları okunurken, onların yayın tarihleri de okuyucunun zihninin bir köşesinde tutulmalıdır. Aynı şekilde, yazarın, toprak reformunun amacı, sosyalist ekonomilerin başarısız oluşu, Türkiye'nin bazı iktisadi konularda eski sosyalist ülkelerden dahi başarısız olması, mülkiyet hakkı ve akit yapma serbestliği ile fikir özgürlüğü arasındaki bağın vurgulanması noktalarında fikir hayatımızda öncü bir rol oynadığı da dikkatten kaçırılmamalıdır.

Müellif bir akademisyen değildir; ama bu hiçbir şekilde yazılarının değerini azaltmamaktadır. Hatta diyebiliriz ki, bir bakıma yararlı olmakta, onun bazı akademisyenlerin düştüğü tuzaqlara yakalanmamasını sağlamaktadır. Kitaptaki fikirler açık ve rahat anlaşılır bir üslupla sunulmakta ve gerçekten okuyucu-

cuya yeni ufuklar kazandırmaktadır. Bu takdim yazısını burada bitirirken, Sayın Berzeg'i, birbirinden güzel yazılarından dolayı, aynı çizgide bir şeyler yapmaya çalışan bir fikirdaşı olarak tebrik ediyor, bu kitabın bir son değil, bir başlangıç olmasını ve yazarın başka kitapları tarafından izlenmesini diliyorum.

Atilla Yayla
Ankara, 1993